



**מדינת ישראל**  
משרד החינוך  
המזכירות הפדגוגית  
אגף חברה ורוח  
הפיקוח על הוראת "מולדת, חברה ואזרחות"  
ו"גיאוגרפיה- אדם וסביבה"

כ"ט באב, תשע"ז

21 באוגוסט 2017

אל:

מנהלי בתי הספר, רכזים, מורים ל"מולדת, חברה ואזרחות" ו"גיאוגרפיה- אדם וסביבה" בבתי הספר היסודיים

מאת: פנינה גזית, מנהלת תחום דעת (מפמ"ר) "גיאוגרפיה- אדם וסביבה" ו"מולדת, חברה ואזרחות"

שלום רב,

**הנדון: חוזר מפמ"ר ל"גיאוגרפיה- אדם וסביבה" ו"מולדת, חברה ואזרחות" תשע"ח/1**

**לבתי הספר היסודיים**

בחוזר זה:

- א. דברי פתיחה
- ב. הסבת שם המקצוע גאוגרפיה ל"גיאוגרפיה - אדם וסביבה" במסמכים רשמיים
- ג. תכנית הלימודים ב"מולדת, חברה ואזרחות" לכיתות ב'-ד' וחומרי לימוד חדשים
- ד. תיק מקצוע מקוון ב"מולדת, חברה ואזרחות" וב"גיאוגרפיה - אדם וסביבה"
- ה. פורטל עובדי הוראה – המרחב הפדגוגי
- ו. התוכנית הלאומית ללמידה משמעותית ב"מולדת חברה ואזרחות" וב"גיאוגרפיה - אדם וסביבה"
- ז. נושאים ודגשים בתוכניות הלימודים
- ח. 70 שנה למדינת ישראל – אירועים ושיגרה
- ט. שימוש במאגרי מידע: (פורטל עובדי הוראה; מבט גיאוגרפי- מושגים מהסרטים; גוגל ארץ Google Earth; שרת המפות הממשלתי הגיאוגרפי של המרכז למיפוי ישראל)
- י. הכרת מפת ארץ ישראל
- יא. פיתוח מקצועי
- יב. דרכי התקשרות

**בברכת שנה טובה ועשייה פורייה ומוצלחת**

**פנינה גזית, מנהלת תחום דעת (מפמ"ר)**

**"גיאוגרפיה- אדם וסביבה" ו"מולדת, חברה ואזרחות"**

**העתקים:**

- ד"ר משה ויינשטוק, יו"ר המזכירות הפדגוגית
- גב' דליה פנינג, סגנית יו"ר המזכירות הפדגוגית ומנהלת אגף א' לפיתוח פדגוגי
- מנהלי המחוזות
- גב' אלירז קראוס, מנהלת אגף חברה ורוח
- גב' אתי סאסי, מנהלת האגף לחינוך יסודי



מדינת ישראל  
משרד החינוך  
המזכירות הפדגוגית  
אגף חברה ורוח  
הפיקוח על הוראת "מולדת, חברה ואזרחות"  
ו"גיאוגרפיה- אדם וסביבה"

## א. דברי פתיחה

עם פרוס שנת הלימודים תשע"ח ברצוני לאחל למנהלים, למורים, ולכל השותפים והמתעניינים בהוראת גאוגרפיה - אדם וסביבה ו"מולדת, חברה ואזרחות" - שנה טובה, שנת צמיחה והתחדשות, שנת שלום ובטחון, שנה של עשייה פורייה והנאה בעבודה לנו ולתלמידינו.

במערכת החינוך בישראל ללימודי גאוגרפיה- אדם וסביבה ו"מולדת, חברה ואזרחות" חשיבות רבה. תחום הדעת מנחיל את ערכי האהבה לארץ ולסביבה, מטפח ערכים חברתיים ומעודד לאזרחות פעילה בכל שלבי החינוך של ילדינו, רלבנטי ואקטואלי. המקצוע נותן כלים להתבוננות ולהבנה של יחסי הגומלין בין האדם למרחב שבו אנו חיים - מהמקומי ועד הגלובלי. לימוד זה מטפח אזרח יודע יותר, מבין, מודע, בוחן, חושב, מעורב, בעל חשיבה ביקורתית ושאיפה למעשים.

בשנת הלימודים תשע"ח יושם דגש על קידום שינויים בדרכי הוראה-למידה-הערכה במטרה לקיים למידה מעמיקה ומשמעותית ולמען לומד בעל ביטחון ומסוגלות עצמית.

**"מולדת, חברה ואזרחות":** תכנית הלימודים ב"מולדת, חברה ואזרחות" היא תכנית אינטגרטיבית לכלל תלמידי מערכת החינוך בכיתות ב-ד בבתי הספר הממלכתיים, הממלכתיים - דתיים, הערביים והדרוזים. במוקד התכנית המושג "מולדת" על מרכיביו הסביבתיים- חברתיים- תרבותיים- מורשתיים- רגשיים והיסטוריים. הלימוד ב"מולדת, חברה ואזרחות" עוסק בסוגיות ובעיות מסביבות הלומדים ומחיי היום-יום שלהם ומתבצע במעגלים הולכים ומתרחבים סביב המציאות החברתית והלוקלית של הלומדים (משפחה - קהילה - שכונה - יישוב - מדינה). התכנית שמה דגשים על: מקום הפרטים בחברה וקשרי הגומלין ביניהם; הכרת הסביבה במובן הערכי כדי לחזק את זיקת הלומדים למקום שבו הם חיים, למדינת ישראל ולארץ ישראל; יסודות ראשוניים להתנהגות בחברה דמוקרטית; הכרת סיפורי ראשונים, משפחות ויישובים בראי תולדות ישראל (בבתי הספר הערביים והדרוזים מוצע ללמד על משפחות ויישובים ערביים ודרוזים בראי תולדות ישראל); לימוד מבחר תכנים מתולדות קבוצות האוכלוסייה שונות, שילוב ה"חינוך הפיננסי" והצרכנות הנבונה, הסיפור השלם ועוד.

**"גאוגרפיה - אדם וסביבה":** תחום הדעת נלמד החל מכיתות ה' ועוסק במרחב הסובב אותנו בדגש על יחסי הגומלין אדם - סביבה. בשל כך יש חשיבות רבה בהקניית מיומנויות לצד ידע להבנת התהליכים המתרחשים סביבנו. המקצוע הינו בינתחומי ומחבר בין מתחומי המדעים, החברה, הרוח והמורשת.

במסגרת שיעורי "גאוגרפיה - אדם וסביבה" חשוב לעקוב עם התלמידים אחר אירועים המתרחשים בארץ ובעולם, לנתח את ההקשרים הגאוגרפיים שלהם ולדון בהם בהיבטים התכניים והערכיים: להעמיק את החינוך לאהבת הארץ, מודעות לערכי סביבה ונוף, טיפוח ערכים חברתיים והומניים, חינוך לאחריות ומעורבות בקהילה ולחשיבה ביקורתית. כל זאת תוך פיתוח כישורי חשיבה - למידה בדרך החקר והתאמת תהליכי ההוראה- למידה-הערכה לטכנולוגיות של המאה ה-21. בשנת הלימודים תשע"ח נמשיך להעמיק את הלמידה המשמעותית ולקדם שינויים בדרכי הוראה-למידה-הערכה.

## ב. רישום שם המקצוע "גאוגרפיה - אדם וסביבה" בתעודות ובמסמכים רשמיים

החל משנת הלימודים תשע"ו הוסב שם המקצוע גאוגרפיה ל"גאוגרפיה - אדם וסביבה" בכיתות ה'- י"ב. שינוי זה התאים לשינויים שחלו בעשור האחרון שבעקבותיהם הודגש באופן הולך וגדל העיסוק בנושא



**מדינת ישראל**  
משרד החינוך  
המזכירות הפדגוגית  
אגף חברה ורוח

הפיקוח על הוראת "מולדת, חברה ואזרחות"  
ו"גיאוגרפיה- אדם וסביבה"

הקיימות על היבטיו הערכיים סביבתיים- חברתיים בחברה וכך גם בתכניות הלימודים החדשות בתחום הדעת. דגשים אלו בונים תשתית ידע להבנת נושא הקיימות ופיתוח בר קיימא תוך טיפוח מודעות, אכפתיות, אחריות ומעורבות אצל הלומדים לחשיבות שמירת הסביבה ולמתרחש במרחב היישובי והטבעי וליצירת מחויבות ומעורבות פעילה בהווה ובעתיד.

**יש להקפיד ולרשום "גאוגרפיה - אדם וסביבה" בתעודות ובמסמכים רשמיים.**

פרטים בחוזר מנכ"ל:

<http://cms.education.gov.il/EducationCMS/Applications/Mankal/EtsMedorim/9/9-7/HodaotVmeyda/H-2015-1-9-7-1.htm>

**ג. חובת למידה "מולדת חברה ואזרחות" ו"גאוגרפיה - אדם וסביבה" – מקצועות ליבה**

תכנית הלימודים **"מולדת חברה ואזרחות"** היא חובה כחלק מתכנית הליבה לחינוך היסודי במדינת ישראל. מקצועות הליבה פורסמו בחוזר **מנכ"ל תש"ס (7/ ב' ) כ"ד אדר א' תש"ס 9 במרס, 2000**, הוראות קבע ובחוזר **מתנ"ה תשע"ח** ובהתאם לחוזרים אלו יש להקצות 5 - 7 ש"ש להוראת המקצוע "מולדת, חברה ואזרחות" בכיתות ב'- ד'. התכנית מיועדת לתלמידי מערכת החינוך בכיתות ב'-ד' בבתי הספר הממלכתיים והממלכתיים דתיים, הערביים והדרוזיים. התכנית מהווה מכנה משותף לכלל הלומדים, יחד עם זאת, היא תכנית מודולרית וגמישה, המאפשרת להביא לידי ביטוי את הייחודיות של קבוצות אוכלוסייה שונות בחברה הישראלית. קיימים חומרי לימוד בעברית ובערבית לכיתות ב', ג', ד' שנכתבו על פי תכנית הלימודים ואושרו על ידי משרד החינוך.

**"תכנית הלימודים בגאוגרפיה - אדם וסביבה"** היא חובה כחלק מתכנית הליבה לחינוך היסודי במדינת

ישראל. יש להקצות 3 - 5 ש"ש להוראת המקצוע בכיתות ה', ו' (מקצועות הליבה פורסמו בחוזר מנכ"ל ס"ד 1 / א'), ד' באלול התשס"ג (1 בספטמבר) 2003). לימוד "גאוגרפיה- אדם וסביבה" בכיתות ה', ו' עוסק במיומנויות מפה ובהכרת חבלים בארץ וסביב הים התיכון. לימוד זה מהווה רצף ללימוד "מולדת חברה ואזרחות" הן ברמת המיומנויות והן ברמת התכנים והערכים.

בתהליך הלימוד מושם דגש על ההשתנות המתמדת והמהירה של הנופים הפיזיים והאנושיים על פני כדור הארץ. בתכנית מודגש מקומו של האדם כגורם מרכזי בעיצוב הנוף ובשמירת הסביבה. בראשית ספטמבר 2013 אושרה תכנית לימודים חדשה לכיתה ו' התכנית נמצאת **באתר המפמ"ר**. יצאו לאור חומרי לימוד בעברית ובערבית לכיתות ה', ו' שנכתבו על פי תכנית הלימודים ואושרו על ידי משרד החינוך.

**ד. תיק מקצוע מקוון ב"מולדת, חברה ואזרחות" וב"גאוגרפיה - אדם וסביבה"**

משרד החינוך פיתח **"תיק מקצוע"** בעזרת האגף לתכנון ופיתוח תוכניות לימודים, והפיקוח על "מולדת, חברה ואזרחות" ו"גאוגרפיה- אדם וסביבה".

התיק מאפשר למורים לתכנן הוראה - למידה - הערכה איכותית, תוך שילוב תכנים, תפקודי לומד, מיומנויות, ערכים, דוגמאות ליחידות הוראה. מומלץ להיעזר בתיק הן לתכנון הוראת המקצוע ולראייה כוללת של כלל המקצועות הנלמדים.



מדינת ישראל  
משרד החינוך  
המזכירות הפדגוגית  
אגף חברה ורוח  
הפיקוח על הוראת "מולדת, חברה ואזרחות"  
ו"גיאוגרפיה- אדם וסביבה"

## ה. פורטל עובדי הוראה- מרחב פדגוגי

[http://pop.education.gov.il/tchumey\\_daat/geography\\_adam\\_sviva/yesodi/](http://pop.education.gov.il/tchumey_daat/geography_adam_sviva/yesodi/) :

בסוף שנת הלימודים הושק המרחב הפדגוגי בפורטל עובדי הוראה. במרחב הפדגוגי תמצאו תכנים, פעילויות, יחידות הוראה, וחומרי ההעשרה המותאמים לתוכנית הלימודים ב"גאוגרפיה - אדם וסביבה" וב"מולדת, חברה ואזרחות". האתר הוא דינמי והאקטואלי ויועלו בו חומרים בדף הראשי בהתאם לאירועים וימי לוח. השנה נשים דגש על תכנים ופעילויות לרגל 70 שנה למדינת ישראל.

## ו. התוכנית הלאומית ללמידה משמעותית ב"מולדת חברה ואזרחות" וב"גאוגרפיה - אדם

### וסביבה"

תכניות הלימודים **"מולדת, חברה ואזרחות"** וב**"גאוגרפיה - אדם וסביבה"** מאפשרות קידום תהליכי חינוך הוראה, למידה והערכה חדשניים ואיכותיים. פיתוח מיומנויות כמו גם קידום הישגים לימודיים וחברתיים - ערכיים. תהליכי ההוראה מזמנים שימוש בכלים מגוונים, בכלי תקשוב, בחומרים ואסטרטגיות התומכים בעקרונות הלמידה המשמעותית ומאפשרים שיפור מתמיד של מיומנויות הלמידה.

תכנית הלימודים ב"מולדת, חברה ואזרחות" מאורגנת במבנה בין תחומי רוב תחומי. הגישה כוללת ורחבה, מדגישה חינוך ערכי, קבלת השונה, התנהגות חברתית- סביבתית, חינוך דמוקרטי הומניסטי ומיומנויות וכישורי חיים.

תוכנית הלימודים ב"גאוגרפיה-אדם וסביבה" בכיתות ה'- ו' מקדמת שיח סביב דילמות וסוגיות רלבנטיות ואקטואליות במרחב המקומי והאזורי, ומעוררת שאלות ערכיות - חברתיות - סביבתיות תוך התייחסות להיבטים מרחביים, המעודדים את הצורך לבחון, לטעון ולהביע עמדה. מומלץ לקיים את הלמידה בסביבות ובמסגרות ודרכים מגוונות: סביבה חוץ בית ספרית, סביבה מקוונת, באמצעות גישות חינוכיות המעודדות שיתופיות ודרכי הוראה מגוונות.

- **התאמת תכנית הלימודים למסגרת השעות:** בהלימה לתכנית ללמידה משמעותית הותאמה תכנית הלימודים למסגרת השעות הניתנת בפועל, מסמך ההלימה המפורסם באתר המפמ"ר מכוון ליצירת התאמה בין תכניות הלימודים ב"מולדת חברה ואזרחות" ו"גאוגרפיה - אדם וסביבה" ובין מספר השעות העומדות בפועל לרשות המורה המחויב להוראה משמעותית מעמיקה ופעילה, הוראה המרחיבה דעת, מחנכת לערכים, מקדמת חשיבה ומעוררת סקרנות. ארגון נושאי הלימוד יכלול שני מעגלי הוראה - למידה: מעגל ראשון - לימודי ליבה שהינם לימודי חובה הכוללים מושגי בסיס. בחלק מפרקי ההוראה הנכללים בליבת הידע והמיומנויות ישנה הנחיה לבחור פרק מסוים מתוך מספר חלופות. הפרקים הללו מסומנים בצהוב.

מעגל שני - לימודי בחירה על פי המדיניות הבית ספרית הכוללים מושגי הרחבה.

- **פיתוח חשיבה ולמידת חקר:** תכניות הלימודים ב"מולדת, חברה ואזרחות" ו"גאוגרפיה - אדם וסביבה" חושפות את הלומדים לתהליכי החקר ומאפשרות הקניית מיומנויות חקר. בכיתות ד' - בנושא "היישוב שלי", בכיתה ה'- "אדם וסביבה באגן הים התיכון" נוספה תכנית הלימודים החדשה בכיתה ו' - "ארץ ישראל לאזוריה וירושלים בירת ישראל". בהתאם לתכנית הלימודים התלמיד נדרש להקדיש חלק ניכר מתהליך הלמידה להתמודדות עם דילמות וסוגיות מורכבות.



**מדינת ישראל**  
**משרד החינוך**  
**המזכירות הפדגוגית**  
**אגף חברה ורוח**

הפיקוח על הוראת "מולדת, חברה ואזרחות"  
 ו"גיאוגרפיה - אדם וסביבה"

בנוסף, עליו לחקור את "אזור מגוריו" וסביבת מגוריו. להציב שאלות מחקר, לאסוף מידע, לעשות שימוש בכלי חקר, לעבד נתונים, להסיק מסקנות, להציג פתרונות ולהציגם במליאה.

- **התאמת מערכת החינוך למאה ה - 21 פדגוגיה דיגיטלית:** החל משנת הלימודים תשע"א מפעיל משרד החינוך תכנית חדשנית להתאמת מערכת החינוך למאה ה-21. מטרתה היא להוביל לקיומה של פדגוגיה חדשנית בבתי הספר תוך הטמעה של טכנולוגיות המידע. המטרות המרכזיות של התכנית הן שיפור ההוראה, שיפור התקשורת והקניית מיומנויות באמצעות הטכנולוגיה של המאה ה-21. מקצוע "מולדת חברה ואזרחות" ו"גיאוגרפיה - אדם וסביבה" נבחר כאחד מחמשת מקצועות הליבה השותפים לתכנית. במוקד התכנית לשילוב התקשוב בהוראה מצויים ספרי הלימוד הדיגיטאליים ב"מולדת חברה ואזרחות" ו"גיאוגרפיה - אדם וסביבה" המכסים את תכניות הלימודים לכיתות ב-ו. ספרי הלימוד מהווים בסיס ויסוד מארגן המוכר למורים, והם יכולים באמצעותם לבנות שיעורים מתוקשבים המותאמים לכיתות ולתלמידים השונים. ספרי לימוד דיגיטליים מאושרים ניתן למצוא באתר "כותר ספרי לימוד" של מטה בכתובת <http://www.school.kotar.co.il>

- **בנוסף לכך, שימוש במאגרי המידע המתוקשבים מסייע בקידום הוראת המקצוע, להלן דוגמאות:**  
**מבט גאוגרפי - מושגים מהסרטים:** האתר משמש כמילון גאוגרפי מצולם ומכיל סרטונים קצרים שעוסקים במושגים גאוגרפיים שונים. כל סרטון מוקדש למושג גאוגרפי אחד הלקוח מאחד מתחומי ההוראה. הכתובת: <http://geo-video.cet.ac.il>

- **Govmap וכן, מערכת Google Earth & Google Maps & Google street view:**  
 מערכת המרכז למיפוי ישראל האתרים הנ"ל מכילים צילומי אוויר וצילומי לוויין של כדור הארץ. התוכנות מכילות שכבות רבות של מידע כגון: גבולות, אתרים, תמונות, מפות. התוכנות מאפשרות לראות את פני כדור הארץ בתלת מימד ו"לטייל" במקומות שונים. ניתן להוסיף עם התלמידים שכבות מידע למפות.  
 המרכז למיפוי ישראל (מפ"י) פיתח אתר govmap: פורטל גאוגרפי לאומי שבו מוצגים נושאים גאוגרפיים שונים באמצעות מפות. על מפת בסיס ניתן להעלות שכבות של נושאים נבחרים. הפורטל החדש מכיל רכיבים חדשים בעיקר בתחום האזור האישי אשר מאפשר הכנת שכבות ע"י המשתמש. כתובת האתר: <http://beta.govmap.gov.il>

- **חלופות בהערכה:** מומלץ להעריך לומדים בדרכי הערכה חלופיות (ראה חוזר מנכ"ל תשע"ג 9/ ב') (אוגוסט 2012). הוראה ולמידה משמעותית נעשים בעיקר בלמידה בדרך החקר או למידה מבוססת פרויקטים המלווה בלימוד תכנים גאוגרפיים ומיומנויות גאוגרפיות רלבנטיות, אשר יתועדו ביומני תיעוד ורפלקציה, ו/או תלקיט, מטלות ביצוע, עבודות חקר וכדומה. בנוסף חשוב לבסס את הוראת "גיאוגרפיה - אדם וסביבה" בעזרת מאגרי מידע ממוחשבים. ברשת האינטרנט קיימים אתרים המתארים תופעות ותהליכים בזמן התרחשותם, וכן מאגרי מידע רבים שיש בהם מידע, מפות, צילומי אוויר. כל אלה מאפשרים להקנות ללומדים מידע, יכולת חשיבה ושליטה בדרכי מחקר ובמיומנויות שיסייעו לו בהבניית הידע על הארץ, האזור והעולם.



מדינת ישראל  
משרד החינוך  
המזכירות הפדגוגית  
אגף חברה ורוח  
הפיקוח על הוראת "מולדת, חברה ואזרחות"  
ו"גיאוגרפיה- אדם וסביבה"

**ז. נושאים ודגשים בדרכי ההוראה בהקשר לתכניות הלימודים "מולדת, חברה ואזרחות"**

**ו"גיאוגרפיה- אדם וסביבה":**

- **דיבור בציבור:** מומלץ לעודד את התלמידים לבחור להציג בפני הכיתה סוגיות חברתיות/קהילתיות/אקטואליות בזירות שונות. על פי התכנית, השלמת שתי התנסויות בכל שנה תצוין על גבי התעודה (ללא ציון, אך עם אפשרות לתוספת הערה מילולית).
- **הסיפור השלם - רב תרבותיות בחברה הישראלית:** בשנת הלימודים הנוכחית נעמיק ונדגיש את הכרת מכלול התרבויות בחברה הישראלית ותלמידים יחקרו ויעמיקו בחקר שורשיהם התרבותיים במסגרת לימודי החקר בכיתה ד' ובכיתה ו'. נעמיק ונרחיב את הלימוד על מורשת יהדות אתיופיה, והעלייה מברית המועצות לשעבר. נדגיש היבטים של קליטת עלייה, מורשת ותרבות העולים החדשים, קשיי קליטה בארץ חדשה וערכים של שוויון וקבלת השונה. יחידות הוראה בנושא נמצאות באתר המפמ"ר ובפורטל עובדי הוראה.
- **תוצרת ישראלית - כחול לבן:** שילוב הנושא בהוראה, בסיורים ובתהליכי הלמידה. באתר המפמ"ר קיימים הקישורים לחומרים שנכתבו בתחום "[עידוד רכישת כחול לבן](#)", באתר "אגף א' במזכירות הפדגוגית", "[על הגובה - ממשל זמין](#)". רצוי לשלב סיורים לימודיים והרצאות: סיורים במפעלים, מרכזי תעשייה, ומרכזי ביקורים; הזמנת הרצאות של תעשיינים לתלמידים בבתי הספר. רשימת תעשיינים ומפעלים ניתן למצוא באתר - המזכירות הפדגוגית - אגף א' "[יחידות הוראה בנושא נמצאות באתר מפמ"ר "גיאוגרפיה - אדם וסביבה"](#)".
- **שילוב החינוך הפיננסי:** חינוך פיננסי ואוריינות פיננסית הוכרו כחלק ממימונויות המאה ה-21 החיוניים לאזרח ולחברה. בבית הספר היסודי החינוך הפיננסי משתלב בתכנית הלימודים "מולדת, חברה ואזרחות" לכיתות ב'- ד'. פרקי הלימוד הרלבנטיים עוסקים בהיבטים אזרחיים, ערכיים, סביבתיים ולאומיים, סדרי עדיפויות וקבלת החלטות של הפרט, המשפחה והקהילה, צרכנות נבונה, חשיבות החיסכון, מחירה האקולוגי של תרבות השפע והצריכה, קיימות חברתית והיכרות עם מוסדות ציבור פיננסיים ביישוב ובמדינה. חומרי למידה בעברית ובערבית בנושאי החינוך הפיננסי והגינות בצרכנות ניתן [למצוא יחידות באתר המפמ"ר](#) ובאתר ה"מועצה לצרכנות". מצורף [חוזר מנכ"ל](#).
- **אובדן מזון:** נושא אשר עלה לאחרונה למודעות ציבורית. לאבדן המזון השלכות חברתיות, סביבתיות וכלכליות משמעותיות. בהיבט החברתי-כלכלי המזון אינו מנוצל להזנת נזקקים שידם אינה משגת לשלם עבורו, ואילו עלויות הגידול והייצור היורדות לטמיון עשויות לגרור העלאת מחירים ועקב כך הגדלה של הפערים החברתיים. בהיבט הסביבתי-כלכלי אובדן המזון מגלם בזבוז משאבי טבע ותשומות ששימשו לייצור המזון כגון קרקע, מים, כוח אדם, דשנים ודלק בנוסף לכך הוא גורם נזקים סביבתיים מיותרים עקב פליטת פחמן דו-חמצני, עקב זיהום מים מדשנים, עקב ירידת איכות הקרקע ובגלל פגיעה במגוון הביולוגי. יתר על כן אי- ניצול המזון מגדיל את כמויות הפסולת המוטמנות בקרקע, ועקב כך את שחרור גז המתן לאטמוספירה, וכרוך בעלויות שינוע והטמנה. הצלת מזון היא פתרון מנצח לחברה, לסביבה ולכלכלה. במזון המוצל ניתן להאכיל



**מדינת ישראל**  
**משרד החינוך**  
**המזכירות הפדגוגית**  
**אגף חברה ורוח**

הפיקוח על הוראת "מולדת, חברה ואזרחות"  
 ו"גיאוגרפיה- אדם וסביבה"

נוקקים, ובה בעת להפחית את כמויות הפסולת המוטמנות בקרקע ומזיקות לסביבה, וכן להקטין את עלויות הקטיפה לחקלאי ואת עלויות הפינוי וההטמנה ליצרני המזון ולמוכרי המזון למיניהם - חקלאים, מפעלי מזון, רשתות שיווק, מלונות, חברות הסעדה, מסעדות ועוד. עודפי מזון, משנוצרו, הם משאב שאינו מנוצל כיום עד תומו. נושא זה מוטמע בתכנית הלימודים בכל שכבות הגיל בהיבטים שונים ומגוונים. [מידע בנושא באתר המפמ"ר](#).

- **היערכות ישראל לשינויי אקלים ואירועי קיצון:** התחממות גלובלית עיסוק בתחומים הנוגעים לעניין ההתחממות הגלובלית והיערכות למזג אוויר קיצון. באתר המשרד להגנת הסביבה ניתן לעיין במסמכים הבאים בנושא היערכות ישראל לשינויי אקלים: היבטים כלכליים, תכנון עירוני ובנייה ירוקה, מגוון ביולוגי וטבע עירוני. [קישור למסמכים](#) מאתר המשרד להגנת הסביבה.
- **אתרי מורשת:** אתרי מורשת שהינם אתרים בעלי משמעות חינוכית מבחינה תרבותית, היסטורית, ו/או אדריכלית, אשר יש חשיבות חינוכית-חברתית בשמירתו עבור הדורות הבאים נכללים בנושאים שונים במסגרת תכניות הלימודים. אנו ממליצים להפנות [תשומת לב לאתרים אלה](#), בשילוב בתכנים הנלמדים בכיתה, [בעבודות חקר](#) ובסיוורים.

**ח. נושא מרכז: 70 שנה להקמת מדינת ישראל – אירועים ושגרה**

במסגרת הנושא המרכז בשנת תשע"ח – 70 להקמת מדינת ישראל, ציין במהלך שנת הלימודים תשע"ח את שנת ה-70 להקמת המדינה בהקשר לנושאי הלימוד בכל אחת משכבות הגיל וכן בפעילויות מיוחדות. פרטים יפורסמו מהלך השנה [באתר המפמ"ר ובמרחב הפדגוגי](#).

**ט. הכרת מפת ארץ ישראל**

לקראת שנת הלימודים תשע"ח אנו חוזרים ומדגישים את החשיבות שיש ללימוד המפה של ישראל במסגרת לימודי "מולדת, חברה ואזרחות" ו"גיאוגרפיה - אדם וסביבה". הידע וההבנה של תופעות ותהליכים ברמה העיונית, חייבים להיות מלווים בהכרה של מפת הארץ: האזורים הטבעיים והנופים, הגבולות, היישובים ועוד.

אנו מאמינים כי לימוד בדרך זו יתרום לחיזוק הזיקה של התלמידים לישראל. הצעות לפעילויות ללימוד ולתרגול השימוש במפת ישראל יתפרסמו באתר המפמ"ר ל"גיאוגרפיה - אדם וסביבה". מפת ישראל לתלייה בכיתה ו/או לשימוש של תלמידים ניתן לרכוש [במרכז למיפוי ישראל](#) או מפות אשר אושרו על ידם.

**י. פיתוח מקצועי למורים**

אנו רואים חשיבות רבה להשתתפות בפיתוח מקצועי דיסציפלינרי. לצורך כך רנו מציעים:

- **השתלמות מתוקשבת ארצית בנושא: הוראה משמעותית ב"גיאוגרפיה - אדם וסביבה" ו"מולדת, חברה ואזרחות"** ניפגש ב"נעלי בית" מן הבית בהשתלמות העוסקת בשילוב כלים דיגיטליים בהוראה. ההשתלמות תהיה בהיקף של 30 שעות לגמול עם ציון במתווה אופק חדש ותבצע באמצעות מפגשים ברשת האינטרנט המתקיימים בזמן אמת. הרשמה ופרטים נוספים במסגרת אלנט או בלשונית: ["הדרכה ופיתוח מקצועי"](#) באתר המפמ"ר. ההשתלמות תפתח בתאריך 23.10.2017.





**מדינת ישראל**  
משרד החינוך  
המזכירות הפדגוגית  
אגף חברה ורוח  
הפיקוח על הוראת "מולדת, חברה ואזרחות"  
ו"גיאוגרפיה- אדם וסביבה"

- **השתלמויות מתוקשבות באזרחות – מתחילים ומתקדמים:** למורי "מולדת חברה ואזרחות" נקיים שתי השתלמויות – מתחילים ומתקדמים. ההשתלמויות תהינה בהיקף 30 שעות (כל אחת) לגמול עם ציון ותבצע בשילוב של מפגש פנים אל פנים ומפגשים ברשת האינטרנט. הרשמה ופרטים נוספים באתר המפמ"ר **ובאתר מטח**.
- **השתלמות למורים מובילים** בבתי הספר היסודיים. מתוכננת השתלמות של 3 ימים מרוכזים בבית יציב בבאר שבע. ההשתלמות תתקיים בתאריכים 11-13.3.2018, כ"ו- כ"ח שבט תשע"ח.

פרטים על כל ההשתלמויות יתפרסמו באתר המפמ"ר. אנא עקבו אחרי ההודעות באתר המפמ"ר.

### **יא. דרכי התקשרות**

במהלך השנה מתפרסמות הודעות חשובות בנושאים שונים הקשורים באופן ישיר להוראת המקצוע. המידע מתפרסם באתר **המפמ"ר ל"גאוגרפיה - אדם וסביבה" ו"מולדת, חברה ואזרחות"**, באתרים של משרד החינוך ובאתרים אחרים, וכן מופץ מידע ומתנהל שיח בשתי רשימות תפוצה בדואר האלקטרוני כמפורט להלן: אתר המפמ"ר ל"מולדת, חברה ואזרחות" ו"גאוגרפיה - אדם וסביבה" במשרד החינוך. באתר תמצאו את כל המידע שיוצא מטעם הפיקוח על הוראת המקצוע: חוזרי המפמ"ר, פרטים על ההשתלמויות, צוותי הדרכה ועדכונים בנושאים שונים. כמו כן ניתן לפנות דרכו ישירות למפמ"ר – "גאוגרפיה - אדם וסביבה".  
**באתר "גאוגרפיה ופיתוח הסביבה" <http://geo.cet.ac.il>** שפע של חומרי למידה, עזרי הוראה וקישורים שונים.

**המורים המלמדים מקצועות אלה מתבקשים להשתתף בהשתלמויות.**

**בברכת שנה טובה ועשייה פורייה ומוצלחת**

**פנינה גזית, מנהלת תחום דעת (מפמ"ר) גאוגרפיה-אדם וסביבה ו"מולדת, חברה ואזרחות"**